

Hoe restaureer je een huis als Leeuwenberg?

Oudegracht 307

Over de manieren waarop je kunt restaureren is al vaak en veel gesproken, en die discussies zijn ook hard nodig. Als een gebouw opgeknapt moet worden zijn er nu eenmaal tal van manieren denkbaar: maakt men het gebouw zo comfortabel mogelijk voor de gebruiker of herstelt men alleen de gebreken? Maakt men het zoals het vermoedelijk ooit was, of voegt men allerlei moderne elementen toe? Vragen die zich nog sterker voordoen bij een monumentaal gebouw dan in een minder kwetsbare situatie. Men kan vaak allerlei kanten op; om in de chaos van opvattingen wat lijn te brengen onderscheidt men wel drie uitgangspunten in restauratieland: drie stromingen die ik nu voor de duidelijkheid wat overdrijf.

De eerste aanpak gaat uit van de stijl van het gebouw, en verwijdert wat niet in dat beeld past en voegt weer toe wat eraan ontbreekt. Dit is de zogenaamde „harde aanpak”, die tegenwoordig (in tegenstelling tot de vorige eeuw) zelden zo strak wordt toegepast dat alles wat latere tijden aan een gebouw wijzigden „ontkend” wordt. Daarom spreek ik liever niet van stijlzuiver maar van stijlverdiende aanpak. De tweede stroming is de „tijdsbewuste”: we leven in de 20ste eeuw en daarom stellen we andere eisen aan het gebruik van een gebouw dan onze voorvaders. Bovendien: als allerlei tijden hun stempel op het stadsbeeld en de huizen mogen drukken, waarom mag de onze dat dan

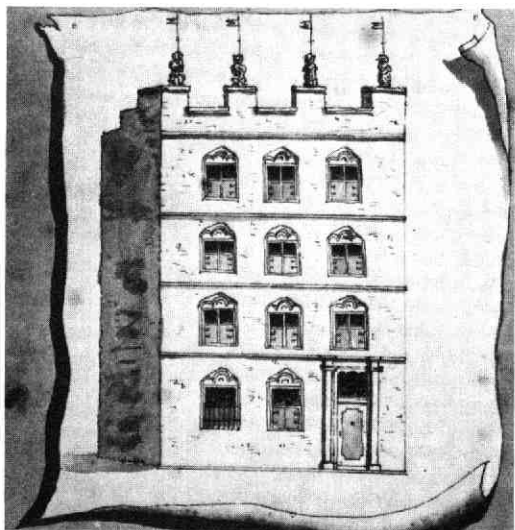
niet? Het gevolg zijn soms rigoureuze aanpassingen in eigentijdse vormen. Een in Utrecht werkend architect: „Als ik een gebouw in handen gehad heb moet mijn persoonlijk stempel er duidelijk op staan”. Als derde de stroming die de minst pretentieuze is en ervan uitgaat dat een gebouw een levensloop achter de rug heeft en dat dat er aan te zien is. Waarom zouden we dan vanuit een historische belangstelling zo restaureren dat we de geschiedenis van het gebouw in kwestie vernietigen? Resultaat: voor zover niet storend worden latere toevoegingen (die vaak een goede reden hadden) gerespecteerd en wordt er gestreefd naar een harmonische geheel waarbij uiteraard de konstruktieve gebreken verholpen worden en noodzakelijke aanpassingen aangebracht. We kunnen dit betitelen als een gebouw-vriendelijke benadering.

Het geld

Een heel ander aspect in de discussie is het financiële. Of je nu stijlverdiende, tijdsbewust of gebouwverdiende restaureert, steeds komen er momenten dat er gekozen moet worden of een niet meer zo gave steen vervangen moet worden, of een latje behouden kan worden. Hoe gaaf moet het worden? Moet je een verrot 19de eeuws raamkozijn in een 17de eeuwse gevel vervangen door een of andere oude vorm of door een passend eigentijds raam zonder dure profielen? In het algemeen gaat mijn persoonlijke voorkeur sterk uit naar een gebouwverdiende aanpak, en liefst goed en goedkoop. Dat betekent dat zoveel mogelijk de minst ingrijpende werkwijze gevolgd wordt, zoveel mogelijk wordt behouden, maar als er iets vervangen moet worden moet het wel van goede kwaliteit zijn. Het voordeel van een zo ingrijpende werkwijze is dat bij monumenten die er niet echt slecht aan toe zijn het verschil tussen een restauratie en een eenvoudige renovatie of alleen het wegwerken van achterstallig onderhoud heel gering kan worden. En dat heeft consequenties voor de huurprijzen! Vertoont een pand wel grote gebreken dan is het optimaal aanpassen aan alle moderne eisen, noch het wegwerken van het zichtbare levensverhaal in mijn ogen ideaal, maar zoals overal is ook hier dogmatiek uit den boze.

Oudegracht 307

Al zie ik dus voor de meeste huizen liefst een gebouwverdiende aanpak, vanwege het historische belang en vanwege de omgeving kan een meer stijlverdiende aanpak soms de voorkeur genieten. Een voorbeeld hiervan is het huis Leeuwenberg, Oude gracht 307.

Gezicht op de voorgevel van het huis Leeuwenburg. (Vrij onnauwkeurige) gewassen tekening in O.I.-inkt door L. P. Serrurier, 1724. G.A.U., Topografische Atlas.

Sleutelstuk „Christus in Gethsemané.“

Foto: A. G. Ubaghs.

Er moet wat met het huis gebeuren, het heeft een opknapeurt nodig en de gemeente moet nu beslissen over de aanpak. Het is „per ongeluk“ van de gemeente: door een combinatiekoop verkreeg men de gebouwen van drukkerij Biegelaar en Jansen, en dat is niet alleen het grachtenpand, maar ook fabrieksbebouwing op het binnenterrein, die gesloopt zal worden ten gunste van het in de binnenstad zo broodnodige groen. Maar ook met Oudegracht 307 moet er nu dus iets gebeuren. Ten gevolge van „noodzakelijke“ aanpassingen aan het bedrijf verloor het beschermde monument al onder andere een gotische sleutelstuk met een voorstelling van Christus in Gethsemané (nu in Centraal Museum) en 18de eeuwse lambrisering (waarmee nu een van de zalen van slot Zeist bekleed is).

Dat het niet zomaar een huis is blijkt uit de beschrijving van Temminck Groll in „Middeleeuwse stenen huizen te Utrecht“ (Den Haag 1963, pag. 69): het meet 7 bij 17 meter met nog een oorspronkelijke aanbouw rechts achter. Het was begin 15de eeuw eigendom van de familie Hombout, nadien van (de familie van) Willem Arntsz - de grondlegger van het krankzinnigengesticht - en omstreeks 1500 van Gijsbert van Leeuwen, aan wie het huis de naam dankte die het nog lang daarna behield.

Het huis is - welhaast onherkenbaar - nog grotendeels

intakt, met gotische sleutelstukken, een kap van rond 1400 en een middeleeuwse werfkelder. Muller (Oude Huizen te Utrecht, Utrecht 1911, pag. 35) vroeg zich af of er geen natuurstenen gevel geweest kon zijn, maar dat was niet zo, aldus Temminck Groll.

Een grote verrassing leverde die gevel echter bij een voorzichtig knabbelen aan de pleisterlaag, vooruitlopend op serieus onderzoek: natuursteen! Dat is heel bijzonder: een middeleeuwse voorgevel zien we in Utrecht niet vaak en dan nog wel in natuursteen!

Toch had deze natuurstenen gevel op deze plaats geen complete verrassing hoeven te zijn - als Utrecht tenminste een goed documentatiecentrum voor beschikbare (bouw-)historische gegevens zou hebben: op het spoor gebracht door Perks „Zes eeuwen molens in Utrecht“ (Utrecht-Antwerpen 1974, pag. 56) komt men terecht bij de geschriften van C. Booth (Rijksarchief Utrecht, no. 378, folio 429). We lezen dan: „t Huys te Hombout tuschen de Geertebrug en de Smebrug is a° . . . eygenaer van geworden Gysbert van Leuwen, wiens dochter getrouwt aan Aernt Boot de voorgevel van grauwen Erduyn dede maken, settende op yder tinne een stene leuw, oock het huys nae haer latende noemen Leuwenberch“.

Al roept dit citaat een aantal vragen op, er blijkt in ieder geval duidelijk uit dat een natuurstenen gevel ook vroeger zo bijzonder was dat men hem het speciaal vermelden waard vond.

Het lijkt me dan ook voor de hand te liggen dat de restauratie in dit geval niet uit moet gaan van het 19de eeuwse karakter van de gepleisterde gevel, met 20ste eeuwse appartementen erachter, maar van het middeleeuwse karakter voor het interieur en voor de gevel. Een passende bestemming (een openbare functie beneden, een karaktervolle woning boven?) kan het inwendige sparen, een goede restauratie van de gevel - al dan niet met de leeuwen op de kantelen - kan het grachtenbeeld verlevendigen op een plaats waar het middeleeuwse Utrecht momenteel niet erg zichtbaar aanwezig is. Is hiervoor werkelijk leeuwenmoed nodig?

Jean Penders

BOEKENSCHOUW

Op een aantal artikelen, her en der verschenen, wil ik weer eens de aandacht richten. Zonder inleiding ga ik van start.

Een kort doch interessant artikel voor hen die belangstellen in de geschiedenis van Zeist en/of van orgelbouw treffen we in het *Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de zeister geschiedenis* 8 (1978), p. 41-49. G. Oost beschrijft in „Orgel gezocht - orgel gevonden“ zijn speurtocht naar het voormalige orgel van de Oude Kerk te Zeist. Het blijkt zich te bevinden in de Hervormde Kerk van het Zuidhollandse Boven-